

Карабінович В.М.

Херсонський державний університет

Концур-Карабінович Н.М.

Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу

РЕЛІГІЙНИЙ ЧИННИК СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

З початку незалежності України вплив релігійних організацій і інституцій на національну безпеку, особливо в контексті розвитку гуманітарної сфери, часто недооцінювався[1]. Протягом певного часу релігійний фактор навіть не враховувався в офіційних документах, що визначають стратегію національної або інформаційної безпеки країни. Однак з початком війни росії проти України в 2014 році держава-агресор почала активно використовувати окремі релігійні інституції та створені ними парацерковні організації (братства, козацькі мілітарні формування, правозахисні об'єднання, медіа тощо) для поширення своїх ідеологій, таких як "руський мір", "Святая Русь", "Трієдина Русь", "євразійство" та інших. Ці дії включали різноманітні спеціальні акції та операції, що становили серйозну загрозу національній безпеці України [2].

Ця ситуація стала результатом недооцінки українською владою важливості релігійних питань у контексті національної безпеки на початку незалежності. Через це спецслужби росії, зокрема ФСБ, отримали можливість впливати на процеси, які відбувалися в українському православ'ї. Одним з ключових чинників зміцнення позицій Московського патріархату в Україні було те, що під час президентства Леоніда Кучми проводилася політика активного сприяння розвитку Української православної церкви Московського патріархату (УПЦ МП). Ця політика передбачала формування на її основі помісної церкви, що виявилось

стратегічною помилкою. Вона призвела до штучного розширення впливу УПЦ МП в регіонах, де вона не мала значної підтримки. Особливо це стосувалося процесу повернення культових приміщень та надання пріоритету цій церкві в процесах релігійного відродження.

Вищі ієрархи рпц, разом з іншими російськими релігійними структурами, виконуючи вказівки керівництва росії, активно ведуть ідеологічну роботу, спрямовану на сакралізацію війни проти України [3]. Вони закликають росіян приєднуватися до мобілізації, заперечують історичну спадщину та самостійність України як незалежної держави. Така діяльність релігійних структур свідчить про їхню повну залежність від світської влади та політизацію не лише власної діяльності, але й віровчення, яке намагається виправдати насильство і агресію

Протягом 30 років незалежності України порядок у сфері свободи совісті та віросповідання був закріплений в Конституції України та в Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації». Ці нормативні акти гарантують кожному громадянину право на свободу віросповідання, дозволяючи індивідуально або колективно сповідувати будь-яку релігію, проводити релігійні обряди, створювати релігійні громади та здійснювати культову й позакультову діяльність. Однак з початком російсько-української війни у 2014 році ці права зазнали серйозних випробувань. На тимчасово окупованих територіях України систематично порушуються релігійні свободи [4]. Тому захист релігійної свободи стає особливо важливим, зокрема на анексованому Криму, тимчасово окупованих територіях Донеччини та Луганщини, а з 24 лютого 2022 року — також в інших регіонах України. Моніторинг стану релігійних прав, який проводять різні громадські, державні та релігійні організації, як на національному, так і на міжнародному рівнях, засвідчує постійні порушення прав громадян, переслідування за віросповідною ознакою та гоніння на окремі релігійні організації.

З 24 лютого 2022 року утиски свободи віросповідання на окупованих територіях стали ще жорстокішими. Якщо раніше російські окупаційні сили здебільшого обмежувалися погрозами вбивством священнослужителям, то в 2022 році масштаби репресій значно збільшились — релігійних діячів почали не тільки катувати, але й убивати в значно більших обсягах, ніж це було у 2014 році. Якщо раніше українських віруючих виганяли з церков та молитовних будинків, то нині росія знищує духовну спадщину України через ракетні удари, обстріли та пограбування релігійних споруд, що абсолютно не можна пояснити жодною військовою необхідністю. На окупованих територіях росія відкрито нав'язує свою імперіалістичну політику, базуючись на ідеології «русского міра», що має на меті знищення української ідентичності та духовної незалежності.

Так, окупаційна влада вилучає українські книги з бібліотек [5]. Постраждали багаті книгозбірні Донецького християнського університету і Таврійського християнського інституту, де чимало було й російськомовної релігійної літератури [6]. Знаходили спалені Біблії в Ворзелі та Ірпені на території Католицької семінарії [7]. Окупаційна влада активно намагається контролювати всю релігійну діяльність на захоплених територіях, примушуючи релігійні громади виправдовувати російську агресію та підпорядковуватися російським релігійним структурам. Водночас окупанти намагаються схилити проукраїнських релігійних діячів до співпраці, застосовуючи погрози та тортури для того, щоб примусити їх підтримувати російську політику.

Буквально через місяць після початку відкритого вторгнення росіян в Україну, рішенням Синоду рпц від 24 березня 2022 року було утворено управління Московської патріархії у справах єпархій у країнах близького зарубіжжя [8].

Анексія трьох кримських єпархій не стала сюрпризом. Вони були зареєстровані за російським законодавством ще в 2014 році, повністю

інтегровані в російський церковний простір, тому їхнє офіційне включення до складу рпц було лише технічною справою. Ровеньківська єпархія, яка вже в травні 2022 року оголосила про відмову від рішень «феофаніївського» собору. А 16 жовтня 2022 року, після включення окупованих територій до складу російської федерації, синод рпц задовольнив звернення єпископа Аркадія та єпархіальної ради прийняти церковну одиницю УПЦ до складу рпц.

16 травня 2023 року Бердянсько-Приморською єпархією УПЦ буцімто звернулася до синоду рпц з проханням прийняти їх під омофор Патріарха Кирила – і він не зміг їм відмовити. Згоди чи благословення правлячого архієрея митрополита Єфрема під зверненням не було, оскільки незадовго перед цими подіями він втік з єпархії начебто під приводом «лікування за кордоном». Це тільки приклади справжнього обличчя релігійної війни проти українського народу. Відповідно і послідовно рпц анексує всі єпархії, до яких тільки може дотягнутись, не дотримуючись ніяких ні людських, ні Божих законів [9-13].

В 2024 році рпц під головуванням патріарха московського Кірила видає “наказ”, у якому війна в Україні називається “священною”. Після її закінчення “вся територія сучасної України має увійти до зони виняткового впливу росії”[14].

Пропаганда ідеї «десатанізації» України, що прийшла на зміну концепції «денацифікації», свідчить про ескалацію московського світсько-релігійного проєкту «Катехон», який вийшов на новий рівень. Цей концепт, що пропагується як частина агресивної політики росії, є ще одним інструментом для виправдання війни проти України через ідеологічну рамку релігійної боротьби.

В умовах такої загрози забезпечення релігійних прав і свобод стає важливим елементом для забезпечення національної, державної та релігійної безпеки України. Хоча система правового регулювання суспільно-релігійних відносин не є бездоганною та має свої недоліки, вона

все ж таки забезпечує належний рівень захисту релігійних прав і свобод громадян. Це, в свою чергу, є одним з основних чинників, який сприяє перемозі України у війні, розв'язаній російською федерацією, та її успішному перехідному процесу до побудови демократичної, соціальної, правової держави та розвиненого громадянського суспільства в повоєнний період.

Література

1. Релігія як один з основних чинників у війні росії проти України: підсумки круглого столу. Покликання: https://risu.ua/religiya-yak-odin-z-osnovnih-chinnikiv-u-vijni-rosiyi-proti-ukrayini_n135209
2. росія створює підрозділи фейкових «запорозьких козаків» у Бердянську – ЦПД. Покликання: <https://www.ukrinform.ua/rubric-tymchasovo-okupovani/3896928-rosia-stvorue-pidrozdili-fejkovih-zaporozkih-kozakiv-u-berdiansku-cpd.html>
3. російсько-українська церковна війна Покликання: https://uk.wikipedia.org/wiki/російсько-українська_церковна_війна
4. Колодний, А., Филипович, Л. (2023). Свобода релігії в Україні: виклики в часи російсько-української війни. Філософська думка, 1, 111—130. <https://doi.org/10.15407/fd2023.01.111>
5. Окупанти вилучають з бібліотек українські книжки, щоб знищити їх — радник мера Маріуполя. Покликання: <https://life.pravda.com.ua/culture/2022/05/25/248802/>;
6. Донецький християнський університет став російською військовою базою. Покликання: <https://informnapalm.org/ua/donetskyj-hrystyyanskyj-universytet-stav-rosijskoyu-vijskovoyu-bazoyu/>
7. В Ірпені орки спалили тисячі Біблій. Покликання: https://risu.ua/v-irpeni-orki-spalilitisyachi-biblij_n128119

8. Донбас порожняк не гонить: як УПЦ МП втрачає східні єпархії.
Покликання: https://risu.ua/donbas-porozhnyak-ne-gonit-yak-upc-mp-vtrachaye-shidni-yeparhiyi_n141317

9. рпц анексувала частину Запорізької єпархії УПЦ МП.
Покликання: https://risu.ua/rpc-aneksuvala-chastinu-zaporizkoyi-yeparhiyi-upc-mp_n146824

10. рпц анексувала частину Херсонської єпархії УПЦ (МП).
Покликання: <https://khersonline.net/lenta/326187-rpc-aneksuvala-chastinu-hersonskoyi-yeparhiyi-upc-mp.html>

11. Окупанти заявили про анексію РПЦ двох єпархій УПЦ МП на Донеччині. Покликання: <https://hromadske.ua/posts/okupanti-zayavili-pro-aneksiyu-rpc-dvoh-yeparhiy-upc-mp-na-donechchini>

12. рпц анексувала у УПЦ МП чергові приходи та монастирі на окупованій частині Запорізької області Покликання: <https://donpatriot.news/rpcz-aneksuvala-u-upcz-mp-cherгови-pryhody-ta-monastyri-na-okupovaniy-chastyni-zaporizkoyi-oblasti>

13. Патріарх Кирило анексував в УПЦ єпархію на Луганщині. Що це значить. Покликання: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63250519>

14. Московський патріархат офіційно оголосив війну в Україні “священною” і назвав її кінцеву мету. Покликання: <https://df.news/2024/03/28/moskovskyj-patriarkhat-ofitsijno-oholosyv-vijnu-v-ukraini-sviashchennoi-i-nazvav-ii-kintsevu-metu/>